

0007

بسم الله الرحمن الرحيم

WWW.KETAB.IR

سرشناسه:	کریمی، مصطفی؛ ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور:	معارفی از قرآن براساس تفسیر المیزان / مصطفی کریمی با همکاری جمعی از پژوهشگران؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	۴۱۶ ص.
شابک:	978-600-441-207-0
فروست:	مجموعه معارف قرآن و حدیث؛ ۴۶
وضعیت فهرست‌نویسی:	فپا
موضوع:	تفاسیر شیعه - قرن ۱۴
موضوع:	اسلام - بررسی و شناخت
شناسه افزوده:	طباطبایی، محمدحسین؛ ۱۳۶۰ - ۱۲۸۱، المیزان فی تفسیر القرآن
شناسه افزوده:	داودی، محمدرضا؛ ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده:	فربهی، احمد؛ ۱۳۵۳ -
شناسه افزوده:	رهبری، حسین؛ ۱۳۶۱ -
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۷ ۴۲۶م۹۰۲۵ط/ BP۹۸
رده‌بندی دیویی:	۲۹۷/۱۷۲۶
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۵۴۵۴۲۱۹

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفن گروه «قرآن و حدیث»: ۳۲۱۱۰۵۶۵ - ۲۵۰

صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

پست الکترونیکی: tafsir@maaref.ac.ir

معارفی از قرآن براساس تفسیر المیزان

حجت الاسلام والمسلمین مصطفی کریمی
عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله علیه

با همکاری حجج اسلام آقایان:

محمد رضا داودی

احمد فربهی

حسین رهبری

مجموعه معارف قرآن و حدیث
۴۶

معارفی از قرآن براساس تفسیر المیزان

نویسنده: مصطفی کریمی

با همکاری جمعی از پژوهشگران

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

حروفچین و صفحه‌آرا: اعظم یزدلی / ویراستار: امیرعباس رجبی

بازبین‌نهایی: محمدمهدی حیدریان / طراح جلد: محمدمهدی منصوری

ناشر: دفتر نشر معارف / نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه / قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۴۴۱ - ۲۰۷ - ۰

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر: ۳۷۷۴۰۰۰۴

اراک: ۰۸۶-۳۲۲۲۹۰۳۸ ■ ارومیه: ۰۴۴-۳۲۲۵۴۶۴۱ ■ اصفهان: ۰۳۱-۳۲۳۵۱۳۴۱ ■ اهواز: ۰۶۱-۳۲۲۳۸۰۰۰

تهران: ۰۲۱-۸۸۹۱۱۲۱۲ ■ خرم‌آباد: ۰۶۶-۳۲۲۲۳۷۱ ■ رشت: ۰۱۳-۳۲۳۴۴۵۶۹ ■ زنجان: ۰۲۴-۳۲۳۶۶۴۲۵

ایلام: ۰۹۱-۷۷۵۵۱۸۸ ■ یجنورد: ۰۵۸-۳۲۲۱۲۲۸۳ ■ بندرعباس: ۰۳۴-۳۳۶۱۷۵۵۷ ■ بیرجند: ۰۵۶-۳۲۲۴۱۷۹

ساری: ۰۱۱-۳۳۲۵۳۰۲۰ ■ شهرکرد: ۰۳۸-۳۲۲۴۴۲۲۲ ■ شیراز: ۰۷۱-۳۲۳۴۴۶۱۴ ■ قزوین: ۰۲۸-۳۲۲۴۰۰۷۶

قم: ۰۲۵-۳۷۷۳۵۴۵۱ ■ کرج: ۰۲۶-۳۴۴۳۵۲۹۰ ■ کرمان: ۰۳۴-۳۲۳۱۴۶۶ ■ کرمانشاه: ۰۸۳-۳۲۲۳۸۴۱۱

گرگان: ۰۱۷-۳۲۲۳۷۸۸۰ ■ مشهد: ۰۵۱-۳۲۲۲۰۱۱۹ ■ یاسوج: ۰۹۱-۷۷۵۵۱۸۵ ■ یزد: ۰۳۵-۳۶۲۳۰۳۳۱

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

عن النبی ﷺ:

إِنْ أُرِدْتُمْ غَيْشَ السُّعَدَاءِ وَمَوْتَ الشُّهَدَاءِ وَ النَّجَاةَ يَوْمَ الْحَسْرَةِ وَالْظَّلَّ يَوْمَ الْحُرُورِ وَالْهُدَى يَوْمَ الضَّلَالَةِ فَادْرُسُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ كَلَامُ الرَّحْمَنِ وَحُزْنُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُجْحَانٌ فِي الْمِيزَانِ^۱.
اگر زندگی سعادتمندان، مرگ شهیدان، نجات روز حسرت (قیامت)، سایه روز سوزان و هدایت در روز گمراهی را می خواهید، قرآن را یاد بگیرید که آن سخن خدای مهربان است و سپری است در مقابل شیطان و سنگینی در ترازوی اعمال.

پس از انقلاب شکوهمند اسلامی به برکت خون شهدا و راهبری های حکیمانه امام علیه السلام و مقام معظم رهبری (حفظه الله)، گامی اساسی در راستای تبیین و کاربرست آموزه های تعالی بخش قرآن برداشته شد و محافل دانشگاهی در قالب درس **تفسیر موضوعی قرآن کریم** به یادگیری و تدبر در قرآن پرداختند. لازمه پرداختن به این مهم، تدوین کتب درسی متناسب با مخاطبان دانشگاهی است. ازاین رو معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی که وظیفه خطیر ارائه متون درسی معارف اسلامی سراسر کشور را بر عهده دارد، کتاب های متعدد درسی را تدوین و ارائه نموده است. در همین راستا و به منظور ارتقای محتوای آموزشی و آشنایی نسل جوان و فرهیخته دانشگاهی با منابع متقن و اصیل تفسیری، کتاب **تفسیر موضوعی قرآن کریم** برگرفته از **تفسیر المیزان** در سال ۱۳۹۵ تدوین و راهی بازار نشر شد.

با توجه به شخصیت کم نظیر علمی و اخلاقی مرحوم علامه سید محمدحسین طباطبائی رحمته الله علیه، جامعیت کتاب **المیزان فی تفسیر القرآن** و کارآمدی روش تفسیری ایشان در فهم مراد جدی الهی و رعایت انصاف علمی، این تفسیر از معتبرترین منابع فهم و تحقیق قرآن شناخته می شود. ناگفته پیداست تبیین مباحث عمیق تفسیر المیزان در دو واحد درسی نمی گنجد و محدودیت صفحات کتب درسی از بسط و شرح بیشتر

مطالب جلوگیری می‌نماید. از این رو و براساس سیاست معاونت پژوهشی، متناسب با محورهای ارائه شده در کتاب درسی یادشده، کتابی کمک‌درسی براساس تفسیر المیزان، ویژه مدرسان و اساتید درس تفسیر موضوعی قرآن کریم در دستور کار قرار گرفت و با تلاش حجت الاسلام والمسلمین **مصطفی کریمی** عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله و گروهی از پژوهشگران، به خامه تحریر درآمد و با عنوان **معارفی از قرآن براساس تفسیر المیزان** به فرهیختگان و علاقمندان مباحث تفسیری تقدیم می‌گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی، قدردان زحمات نویسندگان ارجمند و ارزیابان گرامی، حجج اسلام دکتر مهدی رستم‌نژاد و دکتر محمدهادی منصوری است و از کارشناس گروه حجت الاسلام علی سراقی تشکر می‌نماید. همچنین به مدیر محترم امور پژوهشی آقای سید سعید روحانی و سایر همکارانی که در ویراستاری، تایپ، صفحه‌آرایی و ... زحماتی متقبل شدند، خدا قوت می‌گوید.

امید آنکه صاحب نظران و دانشجویان گرامی با ارائه پیشنهادهای سازنده خود یاری‌گر ما در اعتلای فرهنگ قرآنی باشند.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

فهرست مطالب

۲۱.....	پیشگفتار.....
---------	---------------

بخش اول: ما و قرآن

(۸۴ - ۲۵)

۲۷.....	فصل اول: شناخت قرآن.....
۲۷.....	۱. قرآن، سخن بی‌همتای خدا.....
۲۸.....	الف) تحدی قرآن.....
۲۸.....	یک. تحدی به مثل قرآن.....
۲۹.....	دو. تحدی به ده سوره.....
۳۰.....	سه. تحدی به یک سوره.....
۳۰.....	ب) حکمت گوناگونی در هم‌آوردخواهی.....
۳۲.....	ج) ابعاد اعجاز.....
۳۲.....	یک. هماهنگی و عدم اختلاف.....
۳۴.....	دو. فصاحت و بلاغت.....
۳۶.....	سه. اخبار غیبی.....
۳۶.....	چهار. علم.....
۳۷.....	پنج. امی بودن آورنده آن.....
۳۸.....	د) قرآن معجزه جاوید و برای همگان.....
۳۹.....	۲. الهی بودن محتوا و واژگان قرآن.....
۳۹.....	الف) دلیل عقلی.....
۳۹.....	ب) دلیل نقلی.....
۴۰.....	۳. دلایل تحریف‌ناپذیری قرآن.....
۴۱.....	الف) آیات بیانگر برخی اوصاف قرآن.....
۴۱.....	ب) آیه حفظ.....

- ج) آیه عزت ۴۲
۴. قرآن، دارای ظاهر و باطن ۴۳
۵. قرآن، پیام جهانی خدا ۴۴
- الف) شواهد قرآنی ۴۴
- یک. آیات بیانگر رسالت جهانی و جاودانه قرآن ۴۴
- دو. آیات بیانگر رسالت جهانی حضرت محمد ﷺ ۴۵
- ب) شواهد تاریخی ۴۷
۶. قرآن، مهر پایان وحی الهی ۴۷
۷. قرآن، هدایتگر جامع ۴۸
- الف) شواهد قرآنی مبنی بر جامعیت قرآن کریم ۴۸
- یک. قرآن بیانگر همه چیز ۴۸
- دو. فروگذار نشدن امور مرتبط با سعادت مردم در کتاب خدا ۵۰
- سه. قرآن، تفصیل همه نیازهای دینی ۵۰
- چهار. قرآن، حاکم بر تمام کتب آسمانی ۵۱
- پنج. قرآن، هدایتگر به استوارترین راه ۵۱
- شش. قرآن کتابی لایق امت آخرالزمان ۵۲
- هفت. قرآن، هماوردخواه عالمان علوم مختلف ۵۲
- ب) شواهد روایی جامعیت قرآن ۵۳
- ج) گستره احکام و معارف قرآن در مجموع دلالت لفظی و غیرلفظی ۵۴
- د) هدایت اخلاقی ویژه در قرآن ۵۴
- فصل دوم: هدایت به قرآن ۵۷**
- انس با قرآن ۵۷
- الف) گوش دادن به قرآن ۵۷
- آثار گوش دادن به قرآن ۵۸
- یک. شایسته رحمت خدا شدن ۵۸
- دو. زیاد شدن ایمان ۵۸
- ب) خواندن قرآن ۵۹
- یک. ضرورت خواندن قرآن ۵۹
- دو. چگونگی خواندن قرآن و آداب آن ۶۱
۱. پناه بردن قلبی به خدا هنگام خواندن قرآن ۶۱
۲. خواندن با ترتیل ۶۱
۳. خواندن همراه با تدبر و پندگیری ۶۲
- سه. آثار خواندن قرآن ۶۳
- ج) تدبر در قرآن ۶۴

۶۴	یک. مراد از تدبیر در قرآن
۶۴	دو. اهمیت و ضرورت تدبیر در قرآن
۶۴	سه. پذیرش قلب، شرط تدبیر در قرآن
۶۵	چهار. هدایت، اثر تدبیر در قرآن
۶۵	فهم و تفسیر قرآن
۶۶	الف) قابل فهم بودن قرآن
۶۷	ب) تفسیر قرآن به قرآن، روش صحیح تفسیر
۶۷	یک. تفسیر قرآن به قرآن، روش مورد پسند قرآن
۶۸	دو. سازگاری تفسیر قرآن با قرآن با حدیث ثقلین
۶۹	سه. تفسیر قرآن به قرآن، شیوه پیشوایان معصوم
۷۰	چهار. جمع دو دسته روایات در باب تفسیر قرآن
۷۱	ضرورت رجوع به قواعد فهم عقلایی زبان در تفسیر
۷۲	ج) روایات معصومان و تفسیر
۷۲	یک. نیاز به روایات تفسیر برخی آیات
۷۲	دو. حجت بودن سخن پیامبر و اهل بیت در تفسیر
۷۳	د) فهم آیات متشابه با ارجاع آنها به آیات محکم (تاویل)
۷۳	یک. ضرورت ارجاع متشابه به آیات محکم
۷۵	دو. حکمت وجود آیات متشابه در قرآن
۷۶	هـ) تاویل قرآن
۷۶	یک. حقیقت تاویل
۷۷	دو. آگاهان به تاویل قرآن
۷۷	و) تفسیر به رأی
۷۷	یک. نهی روایات از تفسیر به رأی
۷۸	دو. مراد از تفسیر به رأی نهی شده
۷۹	ز) مهم‌ترین عامل اختلافات مفسران
۸۰	ح) ویژگی‌های مفسر
۸۰	درمان دردها با عمل به قرآن
۸۰	الف) طلب درمان از قرآن
۸۲	ب) ایمان، شرط بهره‌مندی از قرآن

بخش دوم: خداوند بلندمرتبه و صفات او

(۱۲۸-۸۵)

۸۷	فصل اول: باور به خدا
۸۷	۱. اهمیت و ارزش خداشناسی

۲. فطری بودن خداشناسی و خداباوری..... ۸۹
- الف) معانی فطری بودن شناخت خدا..... ۸۹
- معنای اول..... ۸۹
- معنای دوم..... ۹۰
- معنای سوم..... ۹۱
- ب) شواهد فطری بودن شناخت خدا..... ۹۱
- یک. همگانی و دائمی بودن..... ۹۲
- پاسخ به یک شبهه..... ۹۲
۳. برهان اثبات خدا در قرآن..... ۹۲
- الف) برهان اصل وجود خدا..... ۹۳
- ب) دائمی بودن نیاز به خدا..... ۹۴
۴. علل انکار خدا و نشانه‌های الهی..... ۹۸
- الف) علل معرفت‌شناختی..... ۹۹
- یک. حس‌گرایی..... ۹۹
- دو. برداشت اشتباه از جایگاه خدا در نظام طبیعت..... ۱۰۰
- سه. وجود شبهه معرفتی..... ۱۰۱
- ب) علل اخلاقی..... ۱۰۱
۵. صفات کمالی خدا..... ۱۰۴
- الف) خدا دارای بهترین صفات..... ۱۰۴
- ب) اختصاص تمام صفات کمال به خداوند..... ۱۰۵
- ج) خدا، حی و قیوم..... ۱۰۶
- فصل دوم: باور به یگانگی خدا در تدبیر و پرستش او..... ۱۰۹**
۱. یکتایی خداوند در تدبیر عالم..... ۱۰۹
- الف) شواهد و ادله تدبیرگری خداوند..... ۱۱۰
- ب) انواع تدبیر الهی..... ۱۱۲
- ج) شواهد بر یگانگی خدا در تدبیر هستی..... ۱۱۴
۲. خداوند، تنها موجود سزاوار پیروی..... ۱۱۶
- الف) ادله و شواهد ضرورت پیروی از خدا..... ۱۱۶
- ب) انحصار پیروی از خداوند..... ۱۱۷
۳. پرستش خداوند یکتا..... ۱۲۱
- الف) ادله و شواهد ضرورت پرستش خدای یکتا..... ۱۲۲
- ب) دعوت پیامبران به یکتاپرستی و اقامه برهان بر آن..... ۱۲۴
- ج) دوری از پرستش غیرخدا حتی به نیت تقرب الهی..... ۱۲۶
- د) ضرورت یکتاپرستی در هر موقعیت..... ۱۲۷
- ه) بی‌نیازی خدا از عبادت بندگان..... ۱۲۸

بخش سوم: نیک‌بختی انسان

(۱۷۶-۱۲۹)

۱۳۱	فصل اول: سعادت انسان هدف آفرینش
۱۳۱	مقدمه
۱۳۱	۱. مفهوم قرآنی سعادت
۱۳۱	الف) فلاح
۱۳۲	ب) فوز
۱۳۲	۲. حقیقت سعادت انسان
۱۳۲	۳. تفاوت سعادت انسان در نگاه قرآن با دیگر مکاتب
۱۳۳	۴. قرآن و سعادت همه‌جانبه انسان
۱۳۴	الف) توجه به سعادت جسمی و روحی
۱۳۴	ب) توجه به سعادت دنیوی و اخروی
۱۳۵	یک. سعادت دنیوی
۱۳۵	دو. سعادت اخروی
۱۳۶	۵. سعادت، نزدیک‌ترین راه
۱۳۶	۶. مراتب سعادت
۱۳۷	۷. سعادت‌مندان و شقاوت‌مندان در قیامت
۱۳۸	۸. لذت سعادت‌مندان از اعمال خود
۱۳۸	۹. توحید و بندگی، نهایت سعادت انسان
۱۳۹	۱۰. نشانه‌های سعادت‌مندی
۱۳۹	الف) وارد شدن در رحمت الهی
۱۳۹	ب) سکونت دائمی در بهشت الهی
۱۴۰	ج) بهره‌مندی از رضوان الهی
۱۴۱	۱۱. رسیدن به سعادت در سایه عنایت الهی
۱۴۲	۱۲. سعادت انسان در گرو اعمال اختیاری او
۱۴۳	پاسخ به شبهات
۱۵۳	فصل دوم: عوامل سعادت‌آفرین و موانع آن
۱۵۳	۱. عوامل بینشی
۱۵۳	الف) ایمان به خدا، رسول خدا ﷺ، قرآن، معاد و غیب
۱۵۷	۲. عوامل گرایشی
۱۵۷	الف) تزکیه نفس و تهذیب روح
۱۵۹	۳. عوامل منشی
۱۵۹	الف) تقوا
۱۶۰	ب) صبر

۴. عوامل کنشی.....	۱۶۱
الف) عبادت.....	۱۶۲
ب) امانت‌داری و وفای به عهد.....	۱۶۲
ج) پیروی از خدا و رسول او.....	۱۶۳
د) جهاد و هجرت در راه خدا.....	۱۶۶
هـ) انفاق در راه خدا.....	۱۶۷
و) راست‌گویی.....	۱۶۸
ز) توبه (بازگشت به خدا).....	۱۷۰
ح) توسل.....	۱۷۱
ط) یاد خدا بودن.....	۱۷۲
ی) سنگینی اعمال در قیامت.....	۱۷۴
۵. ستم، مانع رستگاری.....	۱۷۵

بخش چهارم: عبادت و نماز، اوج بندگی

(۲۶۰- ۱۷۷)

فصل اول: عبادت و نماز.....	۱۷۹
۱. عبادت.....	۱۷۹
الف) معنای عبادت و عبودیت.....	۱۷۹
ب) عبادت، غرض خلقت.....	۱۸۰
ج) عبادت آگاهانه.....	۱۸۱
د) عبادت، ویژه خدای بلندمرتبه.....	۱۸۲
هـ) انگیزه‌ها در عبادت خدا.....	۱۸۳
۲. نماز، اوج بندگی.....	۱۸۶
الف) اهمیت نماز.....	۱۸۶
یک. برگزاری نماز ویژگی اساسی مؤمنان.....	۱۸۶
دو. نماز سبب رستگاری.....	۱۸۷
ب) آثار نماز.....	۱۸۷
یک. پاک کردن بدی‌ها و گناهان.....	۱۸۷
دو. یاری کردن نمازگزار.....	۱۸۸
سه. بازداشتن از بدی‌ها.....	۱۸۹
چهار. یاد خدا.....	۱۹۰
پنج. آرامش در سایه نماز.....	۱۹۱
ج) آثار ترک نماز یا کم‌توجهی به آن.....	۱۹۲
یک. زندگی سخت.....	۱۹۲

۱۹۳	دو. توبیخ سخت خداوند.....
۱۹۵	سه. عذاب سخت برای ترک‌کننده نماز.....
۱۹۶	(د) کسالت در نماز، نشانه نفاق.....
۱۹۶	هـ) خواندن نمازهای نوافل، سنت رسول خدا ﷺ.....
۱۹۷	۳. دعا، دست نیاز به‌سوی بی‌نیاز.....
۱۹۷	الف) معنای دعا.....
۱۹۷	ب) عنایت ویژه خداوند به دعا.....
۱۹۹	ج) عبادات بودن دعا.....
۱۹۹	د) شرایط استجابت دعا.....
۱۹۹	یک. اضطرار و واقعی بودن دعا.....
۲۰۰	دو. خواستن از خدا با تمام وجود.....
۲۰۱	هـ) آداب دعا.....
۲۰۱	یک. اخلاص.....
۲۰۲	دو. یقین به اجابت.....
۲۰۲	سه. خواستن با تضرع.....
۲۰۲	چهار. رعایت ادب ظاهری.....
۲۰۲	پنج. توجه قلبی.....
۲۰۳	شش. دعا در غیر زمان گرفتاری.....
۲۰۳	هفت. همراهی با صلوات و دعا بر مؤمنین.....
۲۰۳	هشت. اصرار بر دعا.....
۲۰۴	و) اثر قطعی دعا به مقدار نیت.....
۲۰۵	فصل دوم: تفسیر سوره حمد.....
۲۰۵	۱. ویژگی‌های سوره حمد.....
۲۰۷	۲. آغاز کارها با نام خدای مهربان.....
۲۰۷	الف) نیک‌فرجامی کارها با نام خدا.....
۲۰۸	ب) آغاز شدن هدایت با نام خدا، به‌عنوان هدف قرآن.....
۲۰۹	ج) حکمت تکرار «بسم الله» در هر سوره.....
۲۱۰	د) معنای واژه «اسم» و موارد کاربرد آن.....
۲۱۱	هـ) لفظ جلالت «الله».....
۲۱۲	و) بحث روایی در مورد «بِسْمِ اللَّهِ».....
۲۱۳	ز) معنای رحمان و رحیم و تفاوت آن دو.....
۲۱۴	ح) معنای الله، رحمان و رحیم در روایات.....
۲۱۵	۳. حمد و تفاوت آن با مدح.....
۲۱۵	الف) منتهی شدن هر حمدی به حمد خدا.....

- ۲۱۷..... (ب) بحث فلسفی در منتهی شدن همه حمدها به حمد الهی
- ۲۱۷..... (ج) منزّه بودن خدا از توصیف بندگان
- ۲۱۹..... (د) الحمد لله در روایات
- ۲۲۰..... ۴. خدا رب و مالک عالم
- ۲۲۰..... (الف) معنای مالکیت و تقسیم آن به حقیقی و اعتباری
- ۲۲۱..... (ب) اختصاص مالکیت حقیقی به خدا و ملازمه آن با تدبیر
- ۲۲۱..... (ج) معنای «عالمین»
- ۲۲۲..... (د) دو قرائت مالک و ملک
- ۲۲۲..... ۵. بندگی تنها برای خدا و طلب یاری تنها از او
- ۲۲۳..... (الف) تفاوت بین عبودیت عبد در برابر مولی و عبودیت بندگان نسبت به خدا
- ۲۲۴..... (ب) وجه تقدم مفعول در «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ»
- ۲۲۵..... (ج) شرایط کمال عبادت و اوصاف عبادت حقیقی
- ۲۲۶..... (د) روایاتی درباره عبادت خدا
- ۲۲۸..... ۶. درخواست هدایت به صراط مستقیم از خدا
- ۲۲۸..... (الف) معنای صراط مستقیم
- ۲۳۰..... (ب) وجود راه هدایت الهی برای تمام موجودات
- ۲۳۰..... (ج) دو قسم راه به سوی خدا و نزدیک ترین آنها
- ۲۳۱..... (د) صراط مستقیم، راهی به سوی بالا
- ۲۳۲..... (ه) درجات سبیل مؤمنان
- ۲۳۳..... (و) هم مصداق بودن ضلالت، شرک و ظلم در خارج
- ۲۳۴..... (ز) ثبات قدم بندگان در صراط مستقیم
- ۲۳۵..... (ح) موارد کاربرد صراط و سیل در قرآن و تفاوت آن دو
- ۲۳۷..... (ط) قابل جمع بودن سبیل با شرک، برخلاف صراط
- ۲۳۷..... (ی) همانندی نسبت صراط مستقیم به سبیل ها با نسبت روح به بدن
- ۲۳۹..... (ک) مهمیمن بودن اصحاب صراط مستقیم بر دیگران
- ۲۴۰..... (ل) هدایت یعنی نشان دادن راه
- ۲۴۴..... (م) چرایی درخواست هدایت از سوی نماز گزار
- ۲۴۳..... (ن) برتری اصحاب صراط مستقیم نسبت به دیگران به خاطر علم
- ۲۴۴..... (ص) مراد از «الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ»

۲۴۵..... فصل سوم: تفسیر سوره توحید و قدر.....

۲۴۵..... ۱. سوره توحید.....

۲۴۵..... (الف) ویژگی های سوره توحید

۲۴۷..... (ب) اقرار به یگانگی خدا

۲۴۷..... نکته: «احد» و تفاوت آن با «واحد»

۲۴۸.....	ج) خدا مقصد همه، و همگان نیازمند به او.....
۲۵۰.....	د) نزاییدن و زاده نشدن خدا.....
۲۵۰.....	هـ) خدای بی‌همتا.....
۲۵۱.....	یک. نزاییدن، زاده نشدن و بی‌همتایی خدا، فرع بر صمدیت او.....
۲۵۲.....	دو. نقد یک نظر.....
۲۵۲.....	۲. سوره قدر.....
۲۵۳.....	الف) ویژگی‌های سوره قدر.....
۲۵۴.....	ب) نزول تمام قرآن در شب قدر.....
۲۵۵.....	ج) تعیین شب قدر.....
۲۵۶.....	د) وجه تسمیه شب قدر و تقدیر امور یک سال در آن شب.....
۲۵۷.....	هـ) جلالت شب قدر.....
۲۵۸.....	و) نزول فرشتگان و روح در شب قدر.....
۲۵۹.....	روح در روایات.....
۲۶۰.....	ز) سلامت تا طلوع فجر.....

بخش پنجم: زندگی سعادتمندانه

(۲۶۱-۳۳۸)

۲۶۳.....	فصل اول: ما و جامعه.....
۲۶۳.....	مقدمه.....
۲۶۵.....	۱. خدمت به جامعه.....
۲۶۵.....	الف) انفاق.....
۲۶۵.....	یک. ضرورت بهره‌مند ساختن دیگران از فواید مالی.....
۲۶۶.....	دو. ضرورت تشویق دیگران به انفاق.....
۲۶۷.....	سه. ترک بخشش مالی، گناهی بزرگ.....
۲۷۰.....	چهار. اخلاق انفاق.....
۲۷۱.....	پنج. توصیه قرآن به نیکی به همسایگان.....
۲۷۲.....	شش. آثار انفاق.....
۲۷۷.....	۲. دوستی با مردم.....
۲۷۷.....	الف) نقش دوست در سرنوشت انسان.....
۲۷۸.....	ب) ضرورت محبت ورزیدن به انسان‌های الهی.....
۲۷۹.....	ج) دوری از دوستی با برخی انسان‌ها.....
۲۷۹.....	یک. پرهیز از دوستی با دشمن خدا.....
۲۸۱.....	دو. پرهیز از دوستی با کافران.....
۲۸۲.....	سه. پرهیز از دوستی با بی‌اعتنایان به قداست دین و احکام آن.....

۲۸۴.....	۳. صله ارحام.....
۲۸۴.....	الف) اهمیت صله رحم در اسلام.....
۲۸۴.....	ب) صله رحم، از صفات خردمندان.....
۲۸۵.....	ج) آثار صله رحم.....
۲۸۵.....	یک. وارد شدن به بهشت با خویشاوندان صالح.....
۲۸۶.....	دو. طولانی شدن عمر.....
۲۸۶.....	سه. فرو نشستن غضب.....
۲۸۶.....	د) پرهیز از هم‌نشینی با برخی افراد.....
۲۸۸.....	حکمت پرهیز از هم‌نشینی با مسخره‌کنندگان آیات الهی.....
۲۸۹.....	۴. اصلاح جامعه با دعوت به خوبی‌ها و نهی از بدی‌ها.....
۲۸۹.....	الف) مفهوم‌شناسی.....
۲۸۹.....	ب) اهمیت و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۹۰.....	ج) امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی.....
۲۹۱.....	د) ویژگی‌های دعوت‌کنندگان به معروف و بازدارندگان از منکر.....
۲۹۱.....	یک. بهترین مردم.....
۲۹۱.....	دو. بهترین مؤمنان.....
۲۹۳.....	ه) عواقب ترک امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۹۳.....	یک. مورد لعن پیامبران واقع شدن.....
۲۹۳.....	دو. مستجاب نشدن دعا و تسلط ستمگران بر مردم.....
۲۹۳.....	و) ضرورت شکیبایی در امر به معروف و نهی از منکر.....
۲۹۴.....	ز) پاسخ به یک شبهه.....
۲۹۵.....	فصل دوم: ما و پدر و مادر.....
۲۹۵.....	مقدمه.....
۲۹۹.....	۱. پیروی از پدر و مادر.....
۳۰۰.....	الف) اسماعیل علیه السلام الگوی قرآنی در پیروی از پدر.....
۳۰۱.....	ب) محدوده اطاعت از پدر و مادر.....
۳۰۱.....	یک. شرک به خدا.....
۳۰۵.....	دو. مانع جهاد در راه خدا.....
۳۰۵.....	ج) اثر و فایده پیروی از پدر و مادر.....
۳۰۶.....	۲. مهربانی به پدر و مادر.....
۳۰۶.....	الف) مهربانی در رفتار.....
۳۰۷.....	ب) مهربانی در گفتار و نگاه.....
۳۰۹.....	۳. خدمت بی‌منت به پدر و مادر.....
۳۰۹.....	الف) اهمیت و آثار خدمت به پدر و مادر.....

۳۱۰		ب) خدمت به والدین در زمان حیات ایشان
۳۱۱		یک. تشکر از والدین
۳۱۲		دو. کمک مالی به والدین
۳۱۲		سه. وصیت برای پدر و مادر
۳۱۲		ج) خدمت بعد از مرگ آنان
۳۱۲		یک. شکرگویی از طرف والدین
۳۱۳		دو. دعا برای والدین
۳۱۵		فصل سوم: ما و همسر
۳۱۵		مقدمه
۳۱۶		۱. ضرورت همسرگزینی
۳۱۷		۲. محدوده همسرگزینی
۳۱۷		الف) زنان حرام برای مرد
۳۱۷		ب) مردان حرام برای زن
۳۱۸		۳. آثار و برکات زندگی مشترک
۳۱۸		الف) رسیدن به کمال و آرامش
۳۱۹		ب) تجلی محبت و رحمت
۳۱۹		ج) ارضای نیازهای جنسی
۳۲۰		د) کاهش انحرافات اخلاقی و اجتماعی
۳۲۱		یک. آزادی‌های جنسی برخلاف سنت طبیعت
۳۲۲		دو. آراستگی زن، تنها برای همسر
۳۲۲		هـ) بقا و ازدیاد نسل انسان
۳۲۳		و) فراهم شدن زمینه بهتر عبادت و بندگی خدا
۳۲۸		۴. آداب ازدواج
۳۲۸		الف) خواستگاری
۳۲۹		ب) تعیین مهریه
۳۳۰		۵. ویژگی‌های همسر شایسته
۳۳۰		الف) ایمان و خداپاوری
۳۳۲		یک. حکمت ممنوعیت ازدواج با غیر مؤمن
۳۳۳		دو. جواز ازدواج با زن اهل کتاب
۳۳۴		ب) عفت و پاکدامنی
۳۳۶		۶. مهرورزی و همدلی، اساس زندگی مشترک
۳۳۶		الف) مهرورزی با همسر
۳۳۶		ب) همدلی و مشورت
۳۳۷		ج) معاشرت نیکو

- ۳۳۷.....۷. وظیفه اصلی همسران.....
 ۳۳۷.....الف) تربیت، وظیفه مادران.....
 ۳۳۸.....ب) هزینه زندگی بر دوش مرد.....

بخش ششم: انسان پس از دنیا

(۴۱۰-۳۳۹)

- ۳۴۱.....فصل اول: مرگ و برزخ.....
 ۳۴۱.....۱. مرگ.....
 ۳۴۲.....الف) حقیقت مرگ.....
 ۳۴۳.....ب) تجرد روح و بقای آن بعد از مرگ.....
 ۳۴۴.....ج) دریافت کامل حقیقت آدمی هنگام مرگ.....
 ۳۴۶.....د) حتمی بودن مرگ.....
 ۳۴۷.....ه) غیراختیاری بودن مرگ.....
 ۳۴۷.....و) مرگ، انتقال به سرای دیگر و حرکت به سوی خدا.....
 ۳۴۸.....ز) مشابهت مرگ با خواب.....
 ۳۴۹.....ح) فلسفه مرگ.....
 ۳۴۹.....۱. جایگزینی انسان‌ها.....
 ۳۵۰.....۲. آزمایش انسان‌ها.....
 ۳۵۰.....ط) آثار مرگ‌اندیشی.....
 ۳۵۱.....ی) دلایل ترس از مرگ.....
 ۳۵۱.....یک. گناهکار بودن.....
 ۳۵۲.....دو. حرص به دنیا.....
 ۳۵۲.....ک) در آستانه مرگ.....
 ۳۵۴.....یک. حضور فرشته مرگ.....
 ۳۵۵.....دو. حضور معصومان علیهم‌السلام.....
 ۳۵۵.....سه. حضور شیطان.....
 ۳۵۶.....چهار. درک نشانه‌های جدایی کامل از دنیا.....
 ۳۵۷.....پنج. سختی مرگ.....
 ۳۵۸.....ل) معنای اجل و اقسام آن.....
 ۳۶۰.....۲. برزخ.....
 ۳۶۰.....الف) ادله وجود برزخ.....
 ۳۶۲.....ب) برزخ، عالمی بین دنیا و آخرت.....
 ۳۶۳.....ج) تکامل در برزخ.....
 ۳۶۴.....د) مدت زمان برزخ.....

۳۶۵	هـ) درخواست برخی از برزخیان برای بازگشت به دنیا
۳۶۶	و) مجازات و پاداش در برزخ
۳۶۷	ز) وجود بهشت برزخی
۳۶۸	ح) حیات ویژه شهید در برزخ
۳۶۹	ط) نفخ صور اول (پایان دنیا و مرگ همه)
۳۷۱	فصل دوم: قیامت و آخرت
۳۷۱	۱. قیامت
۳۷۱	الف) ادله امکان قیامت
۳۷۱	یک. زنده شدن گروهی بعد از مردن
۳۷۲	دو. زنده شدن یک پیامبر الهی
۳۷۳	ب) حتمی بودن قیامت
۳۷۳	ج) آغاز قیامت، با نفخ صور دوم و زنده شدن همه
۳۷۴	د) آثار ایمان به قیامت
۳۷۴	یک. انجام عمل صالح و دوری از شرک در عبادت
۳۷۴	دو. باور به عدالت الهی
۳۷۵	هـ) نشانه‌های قیامت (أشراط الساعة)
۳۷۵	یک. وضعیت زمین و آسمان
۳۷۶	دو. وضعیت کوه‌ها
۳۷۷	سه. حالات و رفتارهای انسان‌ها هنگام ظاهر شدن نشانه‌های قیامت
۳۷۹	و) وجود فعلی قیامت
۳۸۰	ز) آسانی برپایی قیامت برای خدا
۳۸۰	ح) حالات مردم هنگام نفخ صور دوم
۳۸۱	یک. آشفته‌خاطری
۳۸۱	دو. دچار سختی‌شدن کافران
۳۸۱	سه. پراکنده‌شدن مردم چون ملخ
۳۸۲	چهار. از بین رفتن روابط
۳۸۳	ط) ویژگی‌های قیامت
۳۸۳	یک. ناگهانی بودن قیامت
۳۸۳	دو. روز پیرکننده کودکان
۳۸۴	سه. باز شدن نامه اعمال در قیامت
۳۸۴	چهار. حسابرسی دقیق در قیامت
۳۸۵	پنج. آشکار شدن نهان‌ها
۳۸۶	ی) تجسم اعمال در قیامت
۳۸۷	ک) شاهدان در قیامت

۳۸۷	یک. اعضای بدن.....
۳۸۹	دو. گواهانی از امت و پیامبران.....
۳۸۹	ل) رسیدن انسان به جزای کامل خود در قیامت.....
۳۹۰	م) حالات انسان‌ها در قیامت.....
۳۹۰	یک. حالات مؤمنان.....
۳۹۲	دو. حالات غیر مؤمنان.....
۳۹۴	۲. زندگی اخروی، فرجام انسان.....
۳۹۴	الف) حقیقت زندگی اخروی.....
۳۹۴	ب) فلسفه زندگی اخروی.....
۳۹۵	ج) ویژگی‌های بهشت.....
۳۹۵	یک. وسعت زیاد.....
۳۹۵	دو. دوری از لغو و باطل.....
۳۹۶	د) درجات بهشتیان و تعدد بهشت.....
۳۹۷	هـ) گروه‌های بهشتی و سعادتمندان.....
۳۹۷	یک. مؤمنان.....
۳۹۷	دو. پرهیزکاران.....
۳۹۸	سه. پیشی‌گیرندگان.....
۳۹۸	چهار. اصحاب یمین.....
۳۹۸	و) نعمت‌های بهشتی.....
۳۹۹	یک. ویژگی نعمت‌های بهشتی.....
۳۹۹	دو. انواع نعمت‌های بهشتی.....
۴۰۱	ز) دوزخ و دوزخیان.....
۴۰۱	یک. ویژگی‌های جهنم.....
۴۰۱	دو. طبقات جهنم.....
۴۰۲	سه. وجود فعلی جهنم.....
۴۰۳	چهار. عوامل جهنمی شدن.....
۴۰۷	پنج. ویژگی‌های عذاب جهنم.....
۴۰۸	شش. انواع عذاب‌های جهنم.....

منابع و مأخذ

(۴۱۱- ۴۱۶)

پیشگفتار

خداوند حکیم انسان را برای رسیدن به سعادت آفریده است؛ لکن آدمی خود، یارای دستیابی به نیک‌بختی و کمال را ندارد و همواره نیازمند هدایت الهی است. این هدایت تنها از رهگذار آموزه ویژه خداوندی و کتاب‌های آسمانی که بر انسان‌های برگزیده نازل شده میسور است.

قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی و استوارترین منبع معرفتی خداوندی و راهنمای انسان‌ها به سعادت و راستی است: «يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ»^۱ این کتاب الهی اقیانوسی است که کسی را به ژرفایش دسترسی نباشد، راهی است که رهروش گمراه نشود^۲ درمان دردهای فردی و اجتماعی است.^۳

یکی از ویژگی‌های برجسته‌ای که قرآن برای خود می‌شمارد، جامعیت آن است. ازجمله می‌فرماید: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ»^۴ پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در بیان آنچه خداوند از میان پیامبران، به او داده است، فرمود: «أُوتِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ»^۵ بر ماست که از این گنجینه معارف و دواخانه الهی برای نیل به کمال و درمان دردهای فردی و اجتماعی بهره بگیریم.

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به مدد معارف بی‌بدیل این هدیه خداوندی، مردمان دوران جاهلیت را از کمند جهل و تاریکی رهانید و به نور توحید رساند. مسلمانان در پرتو بهره‌مندی از فهم صحیح قرآن کریم و عمل به آن به تکامل علمی و معنوی شایان توجهی دست‌یافتند؛ چنان‌که به اعتراف برخی از دانشمندان غیرمسلمان،

۱. مائده (۵): ۱۶.

۲. «ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْكِتَابُ نُورًا لَا تُلْفَأُ مَصَابِيحُهُ وَ سِرَاجًا لَا يَخْبُو تَوَقُّدُهُ وَ بَحْرًا لَا يَذْرَكُ قَعْرُهُ وَ مِنْهَا جَا لَا يَصِلُ نَهْجُهُ».

(نهج البلاغه، نسخه صبحی صالح، خطبه ۱۹۸)

۳. «إِنَّ فِيهِ عِلْمًا مَا يَأْتِي وَالْحَدِيثُ عَنِ الْمَاضِي وَدَوَاءٌ ذَانِكُمْ». (همان، خطبه ۱۵۸)

۴. نحل (۱۶): ۸۹.

۵. مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۳۱۳.

جامعه اسلامی طی پنج قرن، از نظر علم و فرهنگ صدرنشین ملت‌ها و از لحاظ نیرو، نظم، بسط قلمرو حکومت، اخلاق نیک و سطح زندگانی پیشتاز جهان بود.^۱ به عنوان نمونه گوستاو لوبون می‌گوید:

تقریباً حدود ۵ الی ۶ قرن، تنها کتاب‌های علمی که در دانشگاه‌های اروپا تدریس می‌شد، همان کتاب‌هایی بود که از زبان‌های عربی به لاتین ترجمه شده بود.^۲

ان شاء الله امت اسلامی با فهم صحیح قرآن کریم و با استفاده از معارف آن و عمل به دستورات نجات‌بخش این کتاب الهی، آن عزت الهی پیشین را بازیابد.

الحمد لله به برکت انقلاب اسلامی با رهبری حضرت امام خمینی (ره) در کشور ما، اقبال و استقبال خوبی نسبت به قرآن کریم صورت گرفته است. این اقبال و احساس نیاز به معارف ناب قرآنی در مراکز علمی و دانشگاه‌ها و بین دانشجویان روزافزون است. برای پاسخ به بخشی از این نیاز دانشجویان، دو واحد از دروس معارف دانشگاه‌ها به تفسیر موضوعی اختصاص داده شده است. این امر می‌تواند معارف حیات‌بخش قرآن کریم در برخی از موضوع‌های دارای اولویت و نیز با بهره‌گیری از تفاسیر معتبر در اختیار آن قشر فرهیخته قرار گیرد.

تفسیر المیزان که به قلم مرحوم علامه سید محمد حسین طباطبائی (ره) نگارش شده است، یکی از جامع‌ترین تفاسیر به شمار می‌آید. این تفسیر گران‌مایه از موضوعات قرآنی و مسائل گوناگون مربوط به هدایت آدمی و مسائل دینی تبیین متقنی دارد. علامه طباطبائی در این تفسیر به مناسبت‌های مختلف، مباحث مورد نیاز جامعه اسلامی را مطرح کرده و برای حل آنها با روش تفسیر موضوعی از آیات قرآن کریم کمک گرفته است. با عنایت به این ویژگی‌های المیزان، تحقیق حاضر دیدگاه قرآن کریم درباره برخی از مهم‌ترین مسائل مورد نیاز دانشجویان گرامی را با استفاده از آن تفسیر گران‌سنگ بررسی می‌کند. این نوشتار پیش‌رو به عنوان کتاب استاد برای استفاده اساتید تفسیر موضوعی قرآن در تبیین کتاب درسی **معارفی از قرآن براساس تفسیر المیزان** به زیور چاپ آراسته می‌گردد.

این تحقیق با همکاری حجج اسلام آقایان داودی، فربهی و رهبری انجام گرفته و در شش بخش و چهارده فصل تدوین شده است. بخش اول با عنوان «ما و قرآن» در دو فصل؛ شناخت قرآن و هدایت به قرآن را بررسی می‌کند. بخش دوم باور به خدا و صفات حضرت حق را در دو فصل با عناوین «باور به خدا» و «باور به یگانگی» آورده است. بخش سوم با عنوان «سعادت انسان» طی دو فصل از سعادت به عنوان هدف آفرینش انسان و عوامل سعادت آفرین سخن می‌گوید. بخش چهارم که «نیایش و نماز اوج بندگی»

۱. دورانت، تاریخ تمدن، ج ۴، ص ۴۳۲.

۲. لوبون، تمدن اسلام و عرب، ص ۷۷.

نام دارد، در فصل اول نیایش و نماز و در فصل دوم تفسیر سوره حمد و در فصل سوم خود تفسیر توحید و قدر را بیان می‌کند. بخش پنجم زندگی سعادتمندانه انسان را با بررسی وظیفه ما نسبت به جامعه و پدر و مادر و همسر را مطرح می‌کند. بخش ششم از انسان پس از دنیا سخن می‌گوید و مرگ، برزخ و قیامت و آخرت را بررسی کرده است.

بنده و همکاران خداوند را بر همه نعمت‌های بی‌منت او از جمله توفیق بر انجام این تحقیق سپاس می‌گوییم و بر ارواح انبیای و اوصیای الهی به‌ویژه حضرت محمد ﷺ و ائمه اهل بیت  و علمای راستین درود می‌فرستیم. از همه کسانی که در سامان یافتن این کتاب و نشر آن ما را یاری کردند به‌ویژه رئیس محترم و معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی و حجج اسلام آقایان منصوری و سراقی و نیز ارزیابان محترم و جناب آقای روحانی، مدیر محترم امور پژوهشی و همکاران ایشان. توفیق همه این بزرگواران را از خداوند متعال خواهیم.

﴿وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

مصطفی کریمی

عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)